

Handreiking voor gebruik

Sterk uit elkaar

Toolkit complexe scheiding

Marcia Lever

Expect Jeugd
Expertisecentrum
Partners voor Jeugd

Inhoudsopgave

Waarom een kaartenset?	2
Waar bestaat de kaartenset uit?	3
Wie kan de kaarten gebruiken?	4
Hoe gebruik ik de kaarten?	5
Contact en verder lezen	6

Waarom een kaartenset?

Voor vrijwel elk kind is de scheiding van zijn of haar ouders een ingrijpende gebeurtenis. Hoe meer een scheiding met ruzie en conflicten gepaard gaat, hoe groter de impact op de betrokken kinderen. In sommige situaties is de onderlinge strijd zo heftig dat (dreigt dat) de kinderen ernstige schade oplopen. Begeleiding is dan nodig om het kind te beschermen tegen de negatieve gevolgen van de strijd en de ouders te ondersteunen bij het verminderen van escalatie en het vinden van een manier om hun gezamenlijke verantwoordelijkheid als ouder - opnieuw - op een goede manier in te vullen.

Om gezinnen in zo'n complexe scheiding (ook wel vechtscheiding genoemd) te begeleiden, zijn verschillende methoden en werkwijzen ontwikkeld. Heel recent ontwikkelde Jeugdzorg Nederland een methodiek bij de aanpak van complexe scheidingen in het kader van een OTS en schreef een theoretisch fundament. De beschreven aanpak steunt voor een belangrijk deel op het voeren van gesprekken. Gesprekken waarin gewerkt wordt aan het verbeteren van de communicatie tussen de ouders, aan het realiseren van rust en veiligheid voor de kinderen en aan het vinden van manieren om de band tussen kinderen en beide ouders te laten bestaan. Voor ouders met een beperking, voor jonge kinderen en voor laaggeletterde ouders volstaan gesprekken niet altijd. Voor hen is het vereenvoudigen en het visueel ondersteunen van gesproken taal nodig zijn om te zorgen dat zij begrijpen wat besproken wordt en goed en actief kunnen bijdragen aan het gesprek.

Deze kaartenset Sterk uit elkaar is ontwikkeld om de gespreksvoering rondom complexe scheidingen specifiek met ouders met een beperking en (jonge) kinderen te ondersteunen. De kaartenset is nadrukkelijk een hulpmiddel. De kaarten kunnen gebruikt worden binnen diverse (oplossingsgerichte) methodische kaders en settings zoals mediation, de methodiek complexe scheidingen van Jeugdzorg Nederland, omgangsbegeleiding en dergelijke. De kaarten kunnen binnen de gesprekken gebruikt worden om door te vragen, te concretiseren en te bevorderen dat iedereen, jong of oud, met of zonder beperking, actief kan bijdragen en mee kan doen. De kaartenset is een krachtig hulpmiddel als de gebruiker goed kan luisteren en vaardig is in het hanteren van (oplossingsgerichte) gesprekstechnieken. Zonder die vaardigheden heeft het gebruik van de kaartenset weinig meerwaarde. De kaartenset is zelf géén methodiek. Nooit is de kaartenset doel op zich ("Set afgenomen. Kind scoort 8 keer strijd, ouders 4 keer"). Het blijft gaan om het voeren van goede gesprekken. Luisteren en interpreteren zijn daarvoor basisvaardigheden. De kaarten kunnen ondersteunend zijn.

De kaartenset Sterk uit elkaar is ontwikkeld door het Expertisecentrum William Schrikker in samenwerking met Spelpartners. De kaartenset is tot stand gekomen doordat veel mensen uit de praktijk hebben meegedacht (vanuit de Raad voor de Kinderbescherming, Villa Pinedo, De William Schrikker Groep, de Jeugdbescherming Regio Amsterdam en anderen). Ook de leden van de cliëntenraad van de William Schrikker Groep hebben meegedacht en feedback gegeven. Met dank aan ieders kundige input en feedback!

Wat is het?

De kaartenset Sterk uit elkaar is een hulpmiddel in de communicatie met ouders en kinderen die betrokken zijn bij een complexe scheiding. De kaartenset kan helpen de aard en de ernst van het conflict, vanuit het perspectief van de ouders zelf en van het kind, in kaart te brengen. Gesprekken met behulp van de kaartenset gevoerd kunnen ertoe bijdragen dat de escalatie tussen de ouders vermindert en de veiligheid van het kind vergroot. Bijzonder aan de kaarten is dat ze de manier waarop de scheiding van de ouders verloopt en de manier waarop het kind dat beleeft van eenvoudige woorden en beelden voorziet. De kaarten helpen zo om het kind een stem te geven, de ouders inzicht te verschaffen en de-escalatie te concretiseren. De set kan je helpen om de ouders en hun situatie echt goed te begrijpen. Het kan bijdragen aan het vinden van aansluiting. En het geeft je taal om sturend op te treden als de veiligheid van kinderen onder druk staat.

De kaartenset is speciaal ontwikkeld voor ouders en kinderen met een beperking maar is ook bruikbaar voor andere ouders (met of zonder problemen met de Nederlandse taal) en alle kinderen met een ontwikkelingsleeftijd vanaf ongeveer 4 jaar.

Waar bestaat de kaartenset uit?

Het set bestaat uit elf series van vier kaarten. Elke serie laat rondom een thema in vier oplopende stappen zien, hoe een scheidingssituatie kan escaleren. De oplopende stappen zijn:

- **1 Vrede** Alles is rustig en vredig voor het kind. De scheiding op zich is een verdrietig feit maar het kind ondervindt geen extra nadelige gevolgen van het uit elkaar gaan van de ouders. De ouders hebben geen conflicten of zijn in elk geval in staat het kind er buiten te houden. Dit is de ideale situatie na een scheiding: het kind is veilig en kan zich verder ontwikkelen.
- **2 Ruzie** Er is ruzie tussen de ouders en het kind merkt dat. De discussies verharderen, de communicatie wordt moeilijk en de gezamenlijkheid tussen de ouders staat onder spanning. Het kind ervaart dat er spanningen zijn en heeft er last van. Het kind is overwegend veilig maar de ontwikkeling kan worden belemmerd.
- **3 Strijd** De spanning verergert. De gezamenlijkheid is weg, de ouders bevechten elkaar. Het kind wordt betrokken in de strijd tussen de ouders en raakt meer en meer in de knel. Er is steeds minder aandacht en oog voor het kind en zijn of haar belangen. De strijd staat op de voorgrond. De veiligheid en de ontwikkeling van het kind staan onder grote spanning.
- **4 Oorlog** Er wordt geweld gebruikt waar het kind bij is, de ouders koersen af op het (letterlijk of figuurlijk) kapot maken van elkaar. De situatie is uiterst beangstigend en bedreigend voor het kind. De ontwikkeling van het kind wordt ernstig bedreigd en de veiligheid is in het geding. Er is concrete actie nodig.

De stappen zijn afgeleid van de Escalatieladder van Glasl (1997). Glasl onderscheidt negen stappen van escalatie, in drie fasen. Voor dit hulpmiddel hebben we de drie fasen aangehouden om tot drie niveaus te komen (ruzie, strijd en oorlog). Het vierde niveau 'vrede' is eraan toegevoegd om – vanuit oplossingsgericht perspectief – de situatie waarin geen sprake (meer) is van strijd als vertrek- of ijkpunt te kunnen gebruiken. De Escalatieladder van Glasl beschrijft de stappen in het oplopen van elk willekeurig conflict, maar is in deze set kaarten toegespitst op conflictueuze scheidingssituaties.

De vier niveaus van escalatie (vrede – ruzie – strijd – oorlog) zijn rond elf thema's uitgewerkt. Zo zijn de elf series van vier kaarten ontstaan.

Bij series genummerd 1 t/m 6 staat het perspectief van het kind centraal:

- 1 Wat ik ervan merk** in welke mate is het kind getuige van ruzie of geweld?
- 2 Hoe het voor mij is** hoeveel aandacht ervaart het kind voor zijn of haar eigen situatie?
- 3 Kiezen of niet kiezen** kan het kind loyaal zijn aan, en liefde ontvangen van beide ouders?
- 4 Bang of niet bang** in hoeverre is het kind angstig?
- 5 Mijn leven** in hoeverre beïnvloedt de scheiding het leven van het kind?
- 6 Toekomst** hoeveel hoop heeft het kind op een einde aan de strijd?

Bij de series genummerd 7 t/m 11 staat het perspectief van de ouders en hun conflict centraal:

- 7 Contact** wat vinden de ouders van elkaar?
- 8 Respect** hoe kijken de ouders naar elkaar als vader / moeder van het kind?
- 9 Oneens zijn** hoe gaan de ouders om met meningsverschillen?
- 10 Afspraken** (hoe) komen afspraken tussen de ouders tot stand?
- 11 Toekomst** hoeveel hoop hebben ouders op een einde aan de strijd?

Alle series kunnen zowel met ouders, als met het kind, als met mensen rondom het gezin gebruikt worden.

Wie kan de kaarten gebruiken?

De kaarten kunnen als hulpmiddel dienen voor alle professionals die te maken hebben met conflictueuze scheidingssituaties: mediators, jeugdzorgwerkers, MEE medewerkers, advocaten, medewerkers van wijkteams et cetera.

Waarom gebruik ik de kaarten?

De kaarten kunnen gebruikt worden als hulpmiddel binnen een methodische werkwijze. Ze kunnen bijdragen aan het proces van de-escalatie en aan het vergroten van de veiligheid van het kind. Er kunnen verschillende redenen zijn om de kaarten te gebruiken:

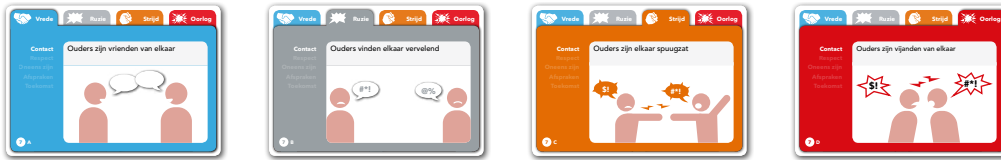
- **Ik wil in gesprek gaan over de scheiding.**
De kaarten bieden ondersteuning bij het praten over de strijd en ieders beleving ervan. Van belang is dat de gebruiker oplossingsgerichte gespreksvaardigheden en mediation vaardigheden kan hanteren; de kaarten zijn uitsluitend een hulpmiddel.
- **Ik wil weten hoe erg de strijd is.**
De kaarten kunnen gebruikt worden bij de conflictanalyse. Ze kunnen helpen om inzicht krijgen in de ernst van het conflict en de escalatie ervan. De kaarten zijn hierbij een hulpmiddel en zijn nadrukkelijk geen gevalideerd taxatie-instrument.
- **Ik wil weten wat de gevolgen van de strijd zijn op het kind.**
De kaarten kunnen helpen bij het scherp krijgen van de zorgen rondom het kind. De kaarten geven het kind de kans en de ruimte om te vertellen hoe het de strijd tussen de ouders beleeft.
- **Ik wil het kind een stem geven.**
Doordat de kaarten op een concrete en letterlijke manier de beleving van het kind verwoorden kan de positie van het kind versterkt worden. De kaarten ondersteunen het kind bij het formuleren van zijn of haar mening, gevoelens en ervaringen.
- **Ik wil de ouders inzicht bieden in de gevolgen voor hun kind.**
De kaarten kunnen gebruikt worden bij scheidings-educatie. Ze zijn behulpzaam om uit te leggen wat de gevolgen van een scheiding voor kinderen zijn. De kaarten kunnen de ouders confronteren met de consequenties van hun gedrag voor hun kind. Ze kunnen helpen focus te krijgen of te houden op de situatie van het kind en het inzicht daarin versterken.
- **Ik wil dat mensen uit het netwerk bijdragen.**
De kaarten kunnen gebruikt worden om met de leden uit het netwerk te praten over de situatie van de kinderen en de ex-partners. De kaarten helpen om met wat afstand te kijken en praten over de strijd en de gevolgen voor de kinderen.
- **Ik wil krachten en competenties scherp krijgen.**
De kaarten kunnen gebruikt worden om de uitzonderingsvraag te concretiseren: is er een moment geweest waarom het probleem er niet of minder was? Ook kunnen de kaarten helpen om de thema's te achterhalen waarop het probleem mogelijk minder groot is. Dus: waar de krachten en sterke kanten van de ouders liggen.
- **Ik wil doelen concretiseren.**
Als ouders zeggen dat zij het beste voor het kind willen kunnen de kaarten helpen om dat te concretiseren: wat bedoelen zij precies met 'het beste', hoe willen ze dan dat de situatie voor het kind is? De kaarten helpen om een helder ijkpunt te schetsen van de gewenste situatie. Wat vanuit algemene kennis en normstelling wenselijk is kan worden geconcretiseerd.
- **Ik wil terugval voorkomen.**
De kaarten kunnen helpen om concreet te maken waaraan specifiek bij dit gezin herkend kan worden of de situatie (opnieuw) uit de hand gaat lopen. Dat kan bijdragen aan preventie van erger.

Hoe gebruik ik de kaarten?

Om het hulpmiddel goed te gebruiken is voorbereiding vooraf nodig. Bedenk je met welk doel je de kaarten wil gebruiken en kijk ook goed welke kaarten wel, en welke ook niet nuttig zijn om te gebruiken. Selecteer en prioriteer. Bijvoorbeeld: in een situatie waarin er geen enkel contact is tussen de beide ouders zijn niet alles sets van belang. Bedenk je ook hoe je de kaarten zo kunt gebruiken dat ze aansluiten bij de leeftijd en het niveau van het kind.

De kaarten kunnen op uiteenlopende manieren gebruikt worden. We doen hier een aantal suggesties.

1. Leg steeds de serie van vier kaarten voor aan de ouders, het kind of andere betrokkenen. Voorbeelden van vragen die je kunt stellen zijn:
 - a. Vraag hen welke kaart het meeste van toepassing is.
 - b. Stel perspectievragen: wat zouden anderen zeggen dat het meest van toepassing is?
 - c. Stel de uitzonderingsvraag: is het wel eens beter geweest? Hoe zag het er toen uit? Wat ging toen beter?
 - d. Gebruik andere oplossingsgerichte vragen, zoals de wondervraag ("Stel er is een wonder gebeurd. U / je wordt morgen wakker. Hoe ziet het er dan uit?").
2. Vraag aan de ouders bij setjes die je ze voorlegt naar wat zij denken dat hun kind zou kiezen en hoe het kind de situatie zou zien. Vraag door op hoe dat voor hen is. Verbind zo de betekening die de situatie voor hen heeft met de betekenis ervan voor het kind.
3. Bespreek de kaarten met het kind om het kind een stem te geven. Belangrijk is om vooraf instemming van de ouders te krijgen om dit te doen. Ook is belangrijk om vooraf met het kind goed te bespreken op welke manier je aan de ouders terugkoppelt wat het kind met je bespreekt. Spreek goed met het kind af op welke manier het kind hoort wat er met zijn of haar mening is gebeurd. Als je vervolgens met de ouders bespreekt wat het kind heeft verteld, dan kun je bijvoorbeeld de kaarten die het kind heeft gekozen voorleggen aan de ouders en daar met ze op reflecteren.
4. Gebruik de series 1 t/m 6 om met de ouders te bepalen wat zij hun kind toewensen, en de series 7 t/m 11 om vast te stellen wat zij een acceptabel niveau vinden in hun onderlinge omgang (en leg dat naast wat vanuit wetenschap en normen acceptabel is). Feitelijk gebruik de de kaarten op deze manier om de doelen te formuleren.
5. Leg de gekozen kaarten in de huidige situatie neer en reflecteer daarop. Wat gaat (relatief) goed? Wat geeft de grootste zorgen? Wat kan het eerste verbeterd of aangepakt worden? Dit kan zowel met de ouders als met het kind.
6. Gebruik de kaarten periodiek. Bespreek de kaarten en maak een foto van de gekozen kaarten. Bespreek na bijvoorbeeld drie maanden de kaarten opnieuw. Vergelijk en stel vast: wat gaat nu beter (hoe komt dat, wat heeft gewerkt)? Wat is achteruit gegaan en wat moet er nu gebeuren? Dit kan zowel met de ouders als met het kind.

Gebruik de kaarten steeds om verband te leggen tussen de strijd tussen de ouders en de gevolgen ervan voor het kind. De kaarten kunnen je helpen om zowel echt te luisteren naar de situatie van de ouders, als ook te positioneren op wat nodig is voor het kind (veiligheid, structuur, rust, aandacht, zorg). Juist het feit dat je kaarten gebruikt voor het in kaart brengen van de ernst van de strijd maakt dat daarover met minder lading kan worden gesproken. Op een zelfde manier kun je ook objectiever bespreken op welke manier en in welke mate de kinderen belast worden met de strijd tussen de ouders.

Ervaring leert dat de ouders zich erkend voelen als je de kaarten 7 t/m 11 gebruikt ('wij zijn blijkbaar de enigen niet waar dit zo voor speelt'). De kaarten 1 t/m 6 confronteren hen vervolgens met hoe het voor het kind is ('ik realiseerde me niet dat het zo erg is...').

Contact?

Deze handreiking biedt eerste inspiratie om met de kaartenset te werken. Mail jouw vragen over, en ervaringen met de kaarten naar mlever@wsg.nu.

Verder lezen?

Berben, E.G.M.J. (2014). Methodiek complexe scheidingen. Utrecht: Jeugdzorg Nederland.

Groenhuijsen, E. A. (2014). Theoretisch fundament bij de aanpak van complexe scheidingen. Utrecht: Jeugdzorg Nederland.

Glasl, F. (2009). Konfliktmanagement. Ein Handbuch für Führungskräfte, Beraterinnen und Berater. Bern: Haupt.

